

STOCKHOLM

Full fart framåt!

Innehåll

Till regeringen	3
Inledning	5
Sveriges största arbetsmarknad	9
Ett starkt och dynamiskt näringsliv – nyckeln till regionens konkurrenskraft	13
Forskning och innovation – vi är starka men är vi tillräckligt starka?	17
Utbildningssystemet måste stärkas och lyftas	21
Invandring – länets fortsatta kompetensförsörjning!	25
Stora investeringar klarar nuläget men inte framtiden	29
Bostadsbristen ett hot mot tillväxten och välfärden	33
Landsbygd och skärgård	36
Klimatfrågan – energi till en växande region.....	41
Nordens Venedig – en framgångssaga?	44
Stränderna – regionens livsnerv	47
Stockholms vårluft skapar rubriker.....	48
Utsläppen begränsas – men hotet består	50
En historisk möjlighet.....	53
Stockholms barn och unga – flest, bäst och sämst?	55
Ett tryggt län – men under ytan.....	59
Äldreomsorgen – en växande bransch utan utförare.....	63

Till regeringen

”Stockholm – full fart framåt” är den första av en serie årliga rapporteringar från Länsstyrelsen i Stockholms län om läget i Stockholmsregionen. Rapporten ska ses som ett komplement till de formaliserade redovisningar myndigheten gör i sin verksamhet.

Rapporten visar att det går bra för Stockholm. Och det måste det göra om det också ska gå bra för Sverige. Men den sätter även fingret på en rad mycket stora utmaningar, varav flera är globala.

Regionen konkurrerar inte med övriga Sverige utan måste hävda sig mot Europas metropoler, till exempel när det gäller att attrahera företag, forskning och kompetens. På samma sätt är näringslivets utveckling i Stockholmsregionen helt beroende av tillgången till kompetent arbetskraft. Men det kräver god tillgång till bostäder och ett välfungerande utbildningssystem. Framgångsrik näringslivsutveckling förutsätter också en infrastruktur som håller måttet, inte minst när det gäller den internationella tillgängligheten via Arlanda-Stockholm.

Länsstyrelsen har med detta som utgångspunkt identifierat fem avgörande utvecklingsområden som alla kräver olika mått av statligt agerande:

Bostäder: Större hänsyn måste tas till sambandet mellan bostadsbyggande och infrastruktursatsningar som en förutsättning för ett dynamiskt näringsliv och en välfungerande arbetsmarknad. Flexibla lösningar för ett ökat utbud av studentboenden och en översyn av områden för riksintressen och dess påverkan på bostadsbyggandet är också mycket angelägna frågor.

Infrastruktur: 2010–2021 genomförs infrastruktursatsningar på nära 100 miljarder kronor i Stockholmsregionen. Trots det kommer regionen, enligt studier från Trafikanalys, att ha fler flaskhalsar 2030 än i dag. Ska befolkningsökningen kunna mötas, klimatförändringar kunna motverkas och attraktionskraften klara den globala konkurrensen behövs det betydande infrastrukturinvesteringar även efter 2021. En betydande del av dessa måste bäras av staten.

Klimat och energi: Snabb befolkningsutveckling i kombination med stark tillväxt ställer stora krav på ökade insatser för att målen om begränsade klimatpåverkande utsläpp ska nås. Vattenkvalitet och Mälarens framtid är exempel på frågor som behöver snar uppmärksamhet där bland annat finansiering av ombyggnad av Slussen är avgörande.

Innovationskraft: Regionen är i dag centrum för två av Sveriges internationellt mest framgångsrika kunskapsområden: Informations- och kommunikationsteknologi (IKT) och Life Science. Härtill kommer hållbar samhällsplanering och utveckling av grön teknologi. Men Sveriges och huvudstadsregionens position försvagas. Att återta den ledande rollen kräver statliga insatser. Att fullfölja SciLifeLab är angeläget, liksom att öka den strategiska kunskapen om ekologiskt inriktad stadsplanering (där Stockholm Resilience Center på kort tid nått internationellt erkännande).

Arbetsmarknad och kompetensförsörjning: I konkurrensen med andra ledande regioner i världen måste Stockholmsregionen kunna erbjuda kompe-

tens av hög klass. Men utvecklingen går mot växande kompetensbrist, både när det gäller akademiskt utbildad arbetskraft och andra. Regionen behöver tilldelas platser inom de högre utbildningarna som motsvarar befolkningstillväxten. Regionens ökande behov av yrkeshögskoleplatser behöver också tillgodoses. I båda fallen är teknikutbildning, i synnerhet inom IKT, särskilt viktig.

Till Stockholms län kommer fler människor med utländsk bakgrund än till varje annan del av Sverige. Det understryker regionens öppenhet, och vi välkomnar detta. Men det kräver att statliga och lokala insatser samspelar bättre än i dag, inte minst när det gäller matchningen mellan invandrades kompetens, undervisning i svenska och arbetsmarknadens behov. Erfarenheter från aktionen "Anställ kompetensen" pekar på att enkelhet och snabbhet måste prioriteras vid flyktningmottagande. Behovet av strikta gränser för den tid som myndigheter tillåts dröja med nödvändiga introduktionsinsatser är tydligt.

"Stockholm – full fart framåt" är först och främst tänkt som Länsstyrelsens redovisning till regeringen om läget i länet. Den är emellertid också en beskrivning för andra parter om de stora utmaningar och förväntningar som vi gemensamt måste möta.

Stockholm den 10 oktober

Katarina Kämpe
T f landshövding

Foto: Christina Fagergren

Inledning

Stockholmsregionen är Sveriges huvudstadsregion och motor. Här bor drygt en femtedel av Sveriges befolkning och här skapas en tredjedel av Sveriges ekonomi. Här finns landets främsta kunskapscentra. Här finns en dagbefolkning från 288 av landets 290 kommuner och en nattbefolkning från 189 av världens länder. Stockholm är Sveriges enda riktiga metropol. Men regionen är betydligt mer än bara en av världens storstäder: urskog, odlad mark och betesängar omger huvudstaden som samtidigt är en del av världens största skärgård med över 30 000 öar. Ingen annanstans i Sverige finns motsvarande mångfald och styrka. Och ingen annanstans finns det så stora möjligheter att uppleva verklig livskvalitet.

Stark innovationskraft

Stockholms län är Sveriges mest utvecklingskraftiga region. Enligt internationella bedömningar ligger Stockholmsregionen dessutom i topp i Europa. Hit flyttar människor från hela Sverige och övriga världen med nya kunskaper. I dag bor drygt två miljoner människor i Stockholms län och länet växer med över 30 000 personer per år samtidigt som det geografiska närområdet växer i takt med förbättrade transportmöjligheter. Vi behöver i utvecklingshänseende ta höjd för en befolkning på närmare tre miljoner i länet och dess omedelbara närhet.

Samtidigt som Storstockholm är en del av en större global gemenskap spelar den närmare omvärlden en växande roll. I synnerhet Östersjöregionen. De nära relationerna till Finland och Helsingfors, kontakterna med S:t Petersburg och potentialen i ett samarbete med de baltiska staterna är viktiga förutsättningar för att tillsammans dra fördel av Östersjöregionens tillväxt. EU:s Östersjöstrategi öppnar nya möjligheter för en ledande Östersjömetropol som Stockholm.

Stockholmsregionen strävar efter att vara ett centrum för världsledande forskning. Universitet och kunskapsin-

tensiva industrier har här de bästa utvecklingsmöjligheterna. Regionens universitet stärker successivt sina positioner internationellt. Karolinska Institutet, Stockholms universitet och Kungliga Tekniska högskolan är tillsammans den tionde starkaste universitetsmiljön i världen, utanför USA. Livsvetenskaperna och informationsteknologin är två av regionens starkaste konkurrensmedel. Kista Science City är världsledande inom informationsteknologin.

Samhällsplanering som håller

Transportsystemets effektivitet och tillförlitlighet är av central betydelse för fortsatt tillväxt och

social sammanhållning. Det gäller såväl kommunikationsmöjligheterna till och från Stockholmsregionen som möjligheterna att effektivt röra sig inom regionen. Hur trafiken ordnas i Stockholmsregionen får också stora konsekvenser för landet som helhet.

Vi vill vara
en region i
framkant på alla
sätt: modern,
innovativ,
ansvarsfull och
historisk.

Fungerar transportererna väl i Stockholm betyder det, enbart genom regionens storlek, också att stora delar av transportsystemet i Sverige gör det. Under de kommande tio åren satsas 100 miljarder på nya vägar och järnvägar. Storsatsningen på infrastrukturen är en investering i regionens utveckling, men också en avgörande insats för miljön.

Inflyttningen till länet är snabb. En väl fungerande bostadsmarknad är av avgörande betydelse för Stockholmsregionens fortsatta tillväxt. För länet gäller det att förbereda för en befolkningsökning på upp till en halv miljon personer fram till år 2030, kanske ännu fler. Det ställer krav på mer än en kvarts miljon nya bostäder. Utbyggnaden av nya bostadsområden måste samplaneras med kollektivtrafik för att undvika att nya stadsdelar i huvudsak blir biltrafikförsörjda. Lyckas samhället samlokalisera bostäder och infrastruktur blir det miljömässiga fördelar. Kraven på energieffektivitet i nybyggda bostäder har höjts. Enligt EU ska alla nyproducerade bostäder vara betydligt energisnålare och till stor del använda förnyelsebar energi år 2020. Nya bostäder behöver också lokaliseras och utformas så att de klarar ett förändrat klimat med exempelvis höjd vattennivå som följd.

Stockholms län är en av Europas mest framgångsrika regioner

- Svarar för 63 procent av Sveriges totala befolkningsökning
- Står för 30 procent av landets BNP
- Har 30 procent av Sveriges nyföretagande
- Har Sveriges högsta sysselsättningsgrad
- Är den mest kunskapsintensiva region utanför USA
- Har 19 universitet och högskolor

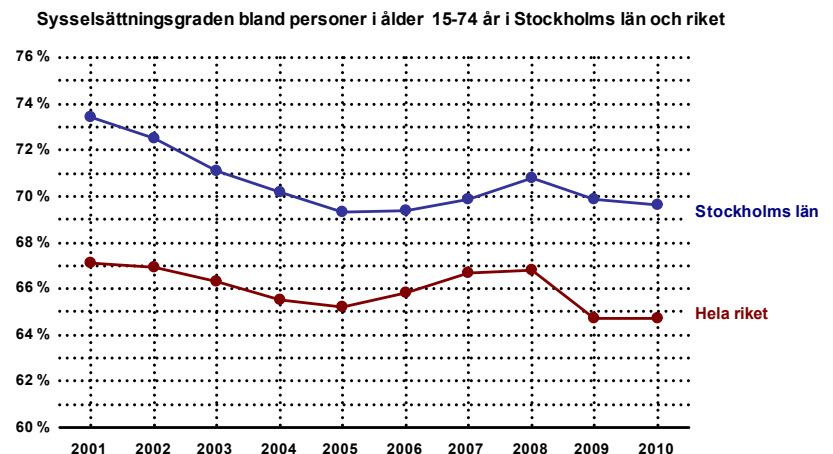
Sveriges största arbetsmarknad

Arbetsmarknaden i Stockholmsregionen sysselsätter en dryg miljon människor och omkring 60 procent är sysselsatta inom den privata tjänstenäringen. Näringslivet har en bred branschrepresentation med en tydlig inriktning mot tjänstesektorn och kvalificerade företagstjänster. Det är också i dessa segment som den stora sysselsättningstillväxten sker och speglar den ständigt pågående strukturomvandling mot en alltmer tjänstedriven ekonomi. Den generella utvecklingen är att de stora företagen utgör en minskande del av arbetsmarknaden och sysselsättningstillväxten sker främst i små och medelstora företag.

Små- och medelstora företag ökar i betydelse.

Stockholms län har haft rikets klart högsta sysselsättningsgrad under hela 2000-talet. Under 2010 låg sysselsättningsnivån på knappt 70 procent, vilket var en svag minskning jämfört med föregående år. Det kan dock vara värt att notera att antalet sysselsatta ökade, men inte i samma utsträckning som befolkningen. Överlag har Stockholms kommun haft en högre sysselsättning än övriga länet under 2000-talet. Män (72,1 procent) har fortfarande en klart högre sysselsättningsgrad än kvinnor (67,2 procent). Skillnaderna är lika stora idag som 2001. Utvecklingen under inledningen av 2011 har varit stark och vid halvårsskiftet hade antalet sysselsatta ökat med drygt 30 000 jämfört med motsvarande tidpunkt 2010.

Diagram 1. Sysselsättningsgraden (årstal) i Stockholms län och riket.
Källa: AKU/SCB

En rekordsnabb återhämtning

I samband med att den finansiella krisen slog arbetslösheten till och sysselsättningen sjönk runt om i Europa. Detta drabbade även Stockholm men tillbakagången blev inte lika kraftfull som i andra delar av riket och Europa. Anledningen var att lågkonjunkturen i första hand kom till uttryck genom en efterfrågechock som primärt drabbade tillverkningsindustrin. Regionens begränsade sysselsättningsandel inom industrin innebar att förmågan att parera och mildra effekterna av den globala lågkonjunkturen var förhållandevis god.

Under inledningen av 2011 har svensk ekonomi varit inne i en mycket stark tillväxtfas. Nationalräken-skaperna visade den starkaste tillväxttakten på 40 år. Framtidsoptimismen bröts dock under sommaren, som kom att utmärkas av oroligheter på de globala finansiella marknaderna. I vilken utsträckning turbulensen kommer att få effekter på arbetsmarknaden i Stockholms län är fortfarande oklart, men det förefaller rimligt att tidigare prognoser om

en kraftig tillväxt i antal sysselsatta bör skruvas ner något. Samtidigt visar den senaste sysselsättningsstatistiken att länet har rikets klart högsta sysselsättningsgrad och att det inom flera delar av näringslivet råder arbetskraftsbrist.

Trots att sysselsättningsnivån är relativt hög finns det emellertid en grupp människor som fortfarande står utanför arbetsmarknaden. Regionens utmaning på ett par års sikt är att säkerställa att dessa grupper får möjlighet till ett större arbetslivsdeltagande. Om det

är någon gång som denna möjlighet är extra påtaglig så är det i ett läge när ekonomin varvar upp. Om inte utmaningen möts i en sådan situation går stora värden förlorade och utanförskapet riskerar att bli permanent.

Den starka tillväxten ger goda möjligheter till en inkluderande utveckling där trösklarna till arbetsmarknaden sänks för personer som idag står långt utanför arbetsmarknaden. Den chansen får inte missas.

Morgondagens arbetsmarknad

Ingen kan med säkerhet säga hur framtiden kommer att bli. Däremot är det mycket som talar för att andelen tjänster som kräver ett högt kunskapsinnehåll kommer att öka. Omvänt gäller att andelen tjänster som inte ställer några särskilda krav på utbildning kommer att utgöra en minskande och till slut mycket liten del av arbetsmarknaden. En sådan utveckling kommer att innebära att efterfrågan på högre utbildning stiger. För att möta den ökade efterfrågan är en utbyggnad av den högre utbildningen av stor vikt för en kunskapsregion som Stockholm.

Därutöver gör sig den demografiska situationen påmind. Stockholmsregionen går mot en framtid där antalet personer utanför arbetsför ålder kommer att öka i betydligt högre takt än personer i yrkesverksam ålder. Det kommer att ställa samhällets välfärdsarrangemang under starkt tryck och skapa ett så kallat finansieringsgap där allt färre ska försörja allt fler. Detta gap kan slutas genom en kombination av åtgärder, men utmaningen skulle bli nästintill övermäktig om inte arbetsutbudet ökar.

Varifrån ska regionen hämta morgondagens arbetskraft?

Långsiktigt måste andelen med eftergymnasial utbildning öka samtidigt som ekonomin kommer att behöva fler händer och fötter.

Könssegregerad arbetsmarknad

Regionens arbetsmarknad är fortsatt könssegregerad, vilket delvis är en avspeglning av de olika utbildningsval som flickor och pojkar gör i tidig ålder. Bland de största yrkena i regionen är ett flertal – däribland sjuksköterskor, byggnads- och anläggningsarbetare – starkt könssegregerade med enbart 0–10 procents representation av det ena könet. Vidare är skillnaderna i lönenivå fortfarande till klar fördel för männen.

Den könssegregerade arbetsmarknaden får konsekvenser för kvinnors och mäns löner och pensioner. Dessutom är det samhällsekonomiskt ineffektivt att vissa branscher tvingas basera sin arbetskraftsförsörjning via halva arbetskraftsutbudet.

Ett starkt och dynamiskt näringsliv – nyckeln till regionens konkurrenskraft

Det finns flera framgångsrika företag i regionen. Vissa företag som till exempel Astra Zeneca (grundat 1913¹), Scania (1891) och Ericsson (1876) brukar lyftas fram som särskilt betydelsefulla. Vid sidan av att de sysselsätter ett stort antal personer och har en global marknad för sina produkter fyller de även en funktion som regionala klustermotorer och/eller som viktiga aktörer i nationella klusterformationer. Det innebär att de är av stor betydelse för andra företag. Två av de ovan nämnda företagen har även sina huvudkontor i Stockholms län. Det tycks inte vara en tillfällighet eftersom Stockholm har klart flest huvudkontor av samtliga nordiska regioner och tittar man på globala huvudkontor i Europa är Stockholm bara slagen av Paris och London. Samtidigt är dessa företag 100 år eller äldre och frågan är vilket företag (existerande eller i sin linda) som har kapaciteten att utgöra kärnan i ett kluster i en annan framtidsbransch (inom till exempel energi- och miljöteknik). Eller kommer mindre företag förenade i olika typer av allianser och nätverk att utgöra morgondagens motorer?

Under 2000-talet har det skett en trendmässig ökning av antalet nystartade företag. Under 2010 startades nästan 21 000 företag i Stockholms län. Det är 15 procent fler än under 2009. Det innebär också att det startades fler företag i Stockholms län än i Skåne och Västra Götalandsregionen tillsammans. Omvandlat till antal nystartade företag i förhållande till befolkningen (16–64 år) kommer inget

annat län i närheten av Stockholms län, se *diagram 2*. Sedan 1990-talet har andelen nystartade företag med kvinnor i ledningen haft en svag, men trendmässig ökning.

Utvecklingen av antalet nystartade företag var ännu starkare under inledningen av 2011. Fram

Företagen
lever i en
knivskarp
konkurrens.

¹ AstraZeneca bildades 1999 genom en sammanslagning men den "svenska delen" av bolaget (Astra) bildades 1913

Tabell 1. Länets största företag, mätt i termer av antalet anställda (2009). Källa: SCB

Företag	Antal anställda
Ericsson	10 200
NCC	6 500
SEB	6 300
Scania	6 200
Astra Zeneca	5 700

till halvårsskiftet hade drygt 13 000 nya företag registrerats. Det motsvarar en ökning med 23 procent jämfört med motsvarande period föregående år.

Näringslivet möter en knivskarp konkurrens

Konkurrensen i näringslivet är inte längre begränsad till särskilda delar av världen. Den är verkligen global. Tidigare tillverkningsländer har globala företag och investerar i (eller köper upp) europeiska och nordamerikanska företag. Deras näringsliv blir också alltmer sofistikerat med ett högt kunskapsinnehåll. Redan 2006 tangerade till exempel Kina USA:s ledande position när det gäller årligen utexaminerade doktorer (PhD).

KIBS-sektorn är av stor betydelse för regionens innovations- och förnyelseförmåga.

Stockholmsregionen kännetecknas av en stor och kunskapsintensiv arbetsmarknad. Den utgör också navet för landets bank- och finanssektor vilket medför en hög närvaro av företag verksamma inom kunskapsintensiva företags-tjänster. För att näringslivet långsiktigt ska kunna vara konkurrenskraftigt krävs att nya

tillväxtbranscher identifieras samt att innovationer och företagande främjas i dessa sektorer. Stockholmsregionen ligger långt framme inom bland annat hållbar stadsutveckling och förutsättningarna inom framtidsbranscher som exempelvis *clean tech* är goda. För att stödja morgondagens tillväxtföretag krävs nära kontakt mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor. Entreprenöriella insatser tillsammans med länets forskningsmiljöer och lärosäten är viktigt för att öka innovation och förnyelse i såväl befintliga som nya företag.

! *Dagens storföretag har varit starkt bidragande till regionens välbefinnande, men var hittar vi morgondagens tillväxtkällor?*

Kunskapsintensiva företagstjänster – mål och medel för ökad tillväxt

Två tredjedelar av de nystartade företagen finns i den växande tjänstesektorn varav utvecklingen är särskilt stark i branschen kunskapsintensiva företagstjänster (KIBS). Utvecklingen avspeglas även i antalet anställda och branschen sysselsätter drygt 174 000 personer. Denna delmängd av tjänstesektorn är av stor betydelse och bidrar tillsammans med fastighetsbranschen till 25 procent av länets samlade bruttoregionprodukt.

De kunskapsintensiva tjänsteföretagen fungerar som magneter i näringslivet. Förutom deras betydelse för sysselsättningen svarar de också för en väsentlig del av regionens värdeskapande. Företagens främsta förtjänst är förutom värdeskapandet också deras bidrag till innovation och förnyelse då de genom samverkan och utbyten med andra företag, kunder samt lärosäten, skapar lärprocesser som ökar innovationskraften i regionen. Denna process attraherar såväl större

Diagram 2. Etableringsfrekvens (nystartade företag i förhållande till befolkningen, 16–64 år) i Stockholms län, Uppsala, Skåne och Västra Götaland. Källa: Tillväxtanalys

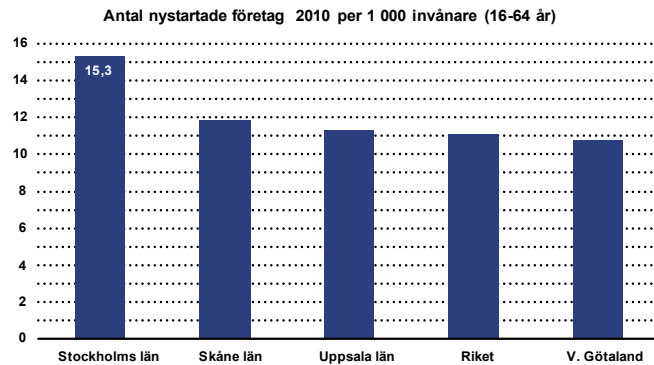
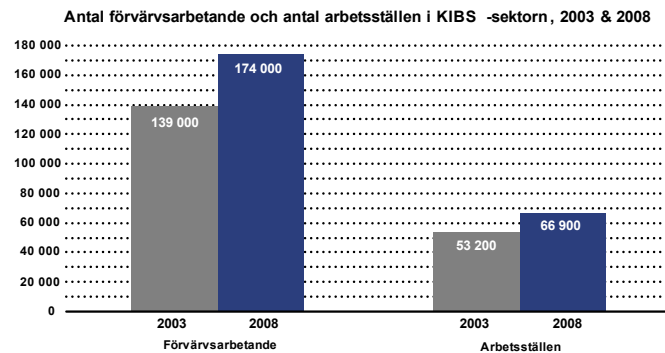

Diagram 3. Utveckling av antal anställda och antal arbetsställen i KIBS-sektorn 2003–2008 Källa: SCB/egen bearbetning

företag som huvudkontor och även andra branschrelaterade företag.

KIBS-sektorn har en stark geografisk koncentration till storstadsregioner med diversifierade arbetsmarknader och Stockholmsregionen erbjuder med sin starkt specialiserade och innovationsdrivna ekonomi goda miljöer för olika typer av företagstjänster. Särskilt utmärkande för Stockholmsregionen är det stora antal kunskapsintensiva tjänsteföretag som finns knutna till industriproduktionen inom telecom och läkemedelbranschen.

Kompetensförsörjningen inom tekniskt specialiserade branscher är emellertid en utmaning för såväl

produktionsföretag som Ericsson, som de företagsinriktade tjänsteföretagen inom KIBS-sektorn. Behovet av civil- och högskoleingenjörer riskerar på sikt medföra att kompetensbrist uppstår i företagen om inte kompetensmatchningen fungerar. En av Stockholmsregionens största utmaningar handlar således om hur kompetensförsörjningen på kort och lång sikt kan stärkas i dessa branscher.

Utbildningssystemet måste utformas så att företag med behov av kunskapsintensiva tjänster inte riskerar att få kompetensbrist.

Forskning och innovation – vi är starka men är vi tillräckligt starka?

Erfarenheten från företag som uppnått en betydande organisk tillväxt över lång tid visar att de växt genom att återkommande utmana konventionellt tänkande kring varu- och tjänsteinnovation. De har satsat på att identifiera och utveckla nya tillväxtplattformar, vilka ofta har legat i gränssnittet mellan etablerade segment och kompetensområden.

Denna logik är giltig också för vår regions fortsatta tillväxt. OECD har i sin analys av Stockholmsregionen påpekat att vi inte kan fortsätta att enbart förlita oss på våra sedan länge etablerade styrkeområden såsom Life Science och IT/telecom.

Behov av nytänkande och mångdisciplinära innovationer

Vår region har hittills lyckats ta del av European Institute of Innovation and Technologys (EIT) satsning på nya tillväxtplattformar. I den första investeringsrundan 2009 utsågs Kungliga Tekniska högskolan (KTH) och Uppsala universitet till att tillsammans med andra internationella lärosäten samt företag och forskningsinstitut bilda en kunskaps- och innovationsplattform inom energiområdet. Syftet är att utveckla ett hållbart energisystem med inriktning på områdena smarta elnät och elektrisk energilagring. Arbetet sker i nära samarbete med ABB och Vattenfall.

Genom att satsa på plattformar inom fler områden kan regionen ytterligare stärka sin attraktivitet och konkurrensförmåga. De deltagande lärosätena kan befästa sin ställning som ledande aktörer inom de områden där de har naturliga förutsättningar att vara framgångsrika. Samtidigt kan deltagande företag stärka sin globala konkurrenskraft genom att de får tillgång till framstående forskning och utbildning. Regionen får då bättre möjligheter att skapa innovationer som bidrar till att lösa stora samhällsproblem och till att skapa nya affärs- och jobbopportuniteter.

Ett sätt att ytterligare vara med och konkurrera på den globala marknaden kan vara att stärka förmågan att driva mångdisciplinär innovation genom att utveckla och testa modeller i en mindre och mer hanterbar miljö. Exempel på en sådana skulle kunna vara Framtidens hälsa och sjukvård, Hållbara attraktiva städer, Informationssamhället 3.0 samt Konkurrenskraftig produktion, helt i linje med Vinnovas "Utmaningsdriven Innovation".

! *Stimulera mångdisciplinära forskningsplattformar och kompetensen att korsa olika perspektiv.*

Ta sats i stora och komplexa samhällsutmaningar

Det är särskilt viktigt för en exportberoende region att ta vara på de globala tillväxtpotentialer som ligger i de stora och komplexa samhällsutmaningarna som rör framtidens hälsa och sjukvård, informationssamhället, framtidens transport- och energisystem etc. Detta ligger helt i linje med grunderna i EU-strategin EU 2020 och den av OECD utarbetade innovationsstrategin.

Att utgå från de stora samhällsutmaningarna ställer krav på mångdisciplinära och sektorsövergripande angreppssätt i både forskning och innovation. Sådant arbete går mycket längre än traditionellt FoU-samarbete. Det handlar om att integrera teoriområden, data, metodiker, perspektiv och koncept och lösningar från många olika områden för att skapa en förståelse för hur man ska lösa de komplexa problemen. Detta involverar politik, forskning, utbildning, forskningsfinansiering och annan ekonomi liksom myndighetsinsatser och media. Som exempel kan nämnas att vägen från en idé till en färdig produkt inom livsvetenskaperna (exempelvis ett läkemedel)

är lång, kostsam och riskfylld. För att korta tiden mellan idé och produkt krävs ett kreativt samarbete mellan hälso- och sjukvård, som vet behoven, forskare inom olika discipliner som kan erbjuda idéer och forskningsresultat utifrån de behov som finns samt näringslivet som har kunskapen att affärsmässigt utveckla produkter och tjänster.

! *Riktade satsningar på spetsforskning.*

Regionens förutsättningar att bidra till morgondagens tillväxtplattformar är goda

FoU i gränslandet mellan teknik, naturvetenskap och medicin bedrivs idag på flera av universiteten och högskolorna inom regionen och många forskargrupper är världsledande inom området. Detta arbete sker via ett antal strategiska mångdisciplinära plattformar vid bland annat KTH och KI. Vid plattformarna utvecklas FoU-samarbeten över institutions- och ämnesgränser liksom med externa samarbetspartners. Plattformarna fungerar som katalysatorer för stora, mångdisciplinära initiativ, där forskargrupper vid universiteten arbetar tillsammans med externa samarbetspartners, bland annat bestående av framstående vetenskapsmän från akademi och industri från olika delar av världen.

Regionen deltar i flera av de strategiska forskningsprogram som regeringen satsade på under 2009 som tillsammans med omfattande privat och annan medfinansiering gör det möjligt för universiteten att bedriva sådan forskning som inte skulle kunna klaras med de ordinarie anslagsmedlen. De har, enligt den uppföljning av första årets verksamhet som Vetenskapsrådet genomfört, skapat bredare forskningsteman som bättre än tidigare svarar mot behov i samhälle och näringsliv.

Dessa samarbeten understöds av stora satsningar på att skapa starka innovativa miljöer. En strategiskt viktig satsning som nu pågår för fullt är Stockholm Life Solna–Stockholm. Det är ett nav och vetenskapskluster där akademiska institutioner, life science-bolag, IKT-företag, hälso- och sjukvård, myndigheter inom det medicinska området och internationellt framstående forskarprojekt – allt inom ett koncentrerat område: den nya Hagastaden. Området kommer när det är färdigt att erbjuda en av världens främsta miljöer för forskning och näringsliv i samverkan genom att kombinera ett prestigefullt arv med framtidskridande forskning och ett attraktivt läge i Stockholm.

Till detta kommer en ny satsning för att utveckla Flemingsberg som ett kompletterande centrum inom life science via stiftelsen Flemingsberg Science. Satsningen sker i ett nära samarbete med stiftelsen Vetenskapsstaden som har ett liknande uppdrag i den norra delen av regionen. Dessa insatser avser att tillvarata synergier och kompetenser för att gemensamt kraftsamla, till nytta bland annat för hela Stockholmsregionen. I Flemingsberg finns, förutom KTH, KI, Karolinska Universitetssjukhuset, bland annat Södertörns högskola med sina kvalificerade och kreativa forskningsmiljöer inom humaniora, samhällsvetenskap, naturvetenskap och utbildningsvetenskap.

En annan styrkefaktor är vetenskapsstaden Kista Science City. En kreativ smältdegel där företag, forskare och studenter samverkar för att utvecklas och växa. Den största och främsta branschen i Kista är informations- och kommunikationsteknik (IKT). Få platser på jorden har samma höga koncentration av kompetens, innovationer och affärsmöjligheter inom IKT. Slutligen bör nämnas att vid Stockholms universitet bedrivs i många avseenden en framstående forskning inom humaniora, juridik, naturvetenskap och samhällsvetenskap som bidrar till att förklara och

förbättra våra livsvillkor. Dessa kunskaper och kompetenser är viktiga byggstenar i regionens kluster inom IKT och livsvetenskaperna.

Men även om vår innovationskraft är god idag så behöver den stärkas. Vi behöver få fler innovatörer som introducerar nya produkter, tjänster och processer som kommersialiseras eller nyttiggörs på annat sätt. Därför är mer såddkapital en av många viktiga förutsättningar för en fortsatt stark tillväxt.

! *Mer såddfinansiering för att öka möjligheten att kommersialisera innovativa idéer.*

Spetsforskning får inte bli regionalpolitik

Vår vetenskapliga bas är väl så produktiv men den innehåller alltför få spetsforskarmiljöer av hög internationell klass. Det är just i dessa som banbrytande forskningsresultat kan skapas som i sin tur driver på strukturomvandling. De stora multinationella företagen, som ju dominerar de svenska investeringarna, lokaliseras i hög utsträckning sina verksamheter till de platser där förutsättningarna är bäst för forskning och teknik. Omkring 40 procent av deras forsknings-satsningar sker idag utanför Sverige. De offentliga forskningsmedlen måste gå till de bästa forskningsmiljöerna och inte bli föremål för bland annat regionalpolitiska hänsyn. Det finns annars en risk för att de multinationella företagen flyttar sin forsknings- och utvecklingsverksamhet till andra länder. Detta skulle vara förödande för såväl huvudstadsregionen som landets attraktivitet som kunskapsnation.

! *Forskningssatsningar får inte bli regionalpolitik.*

Utbildningssystemet måste stärkas och lyftas

Den högre utbildningens kapacitet spelar en avgörande betydelse för regionens möjligheter att positionera sig i den internationella konkurrensen. För att näringslivet ska ges möjlighet att utvecklas och få fram produkter med ett högt kunskapsinnehåll krävs tillgång till en bred kunskapspool kombinerat med en vass spets. Att kunna svara upp mot morgondagens efterfrågan på en välutbildad arbetskraft är en av regionens viktigaste utmaningar.

Idag har knappt hälften (45 procent) av befolkningen i arbetsför ålder en eftergymnasial utbildning, vilket är klart högre än i övriga riket. För männen är andelen lägre. Studeras de yngre åldersgrupperna (30–34 år) framgår att andelen kvinnor med en eftergymnasial utbildning är tio procentenheter högre än männens.

Motsvarar utbudet morgondagens efterfrågan på högskoleutbildade?

Stockholms län är en kunskapsregion. I ett internationellt perspektiv är andelen med en eftergymnasial utbildning relativt hög och flera av länets lärosäten har aldrig tidigare haft så många studenter som idag. Dessutom är antalet sökande till flera av lärosätena fortsatt högt, särskilt på utbildningar som anordnas av Kungliga Tekniska högskolan (KTH) och Södertörns högskola. Dessa båda lärosäten är särskilt viktiga för regionen när det gäller att förse regionen med teknisk kompetens (KTH) respektive ta emot studenter från miljöer där högre utbildning inte tidigare varit vanligt (Södertörns högskola). En viktig

del i säkerställandet av den framtida kompetensförsörjningen kretsar kring utmaningen att höja ungdomars intresse för naturvetenskap och teknik och därmed bryta en negativ trend.

År 2009 uppgick antalet examina på grund- och avancerad nivå i riket som helhet till drygt 60 000. 18 procent eller drygt 11 000 av dessa utfärdades vid något av regionens lärosäten. Tidigare studier har visat att antalet måste öka med omkring 2 000–3 000 per år för att svara mot näringslivets framtida behov. En sådan kapacitetshöjning motsvarar i praktiken ett nytt lärosäte.

För att möta morgondagens behov av högutbildade måste länets lärosäten tillåtas höja sin kapacitet.

Andelen unga kvinnor har i betydligt högre utsträckning än männen en eftergymnasial utbildning.

Vid sidan av att behovet kommer att öka är efterfrågan på högre utbildning hög i regionen. Tillsammans med Uppsala har Stockholms län den högsta andelen gymnasieelever som fortsätter med högskolestudier.

Allting tyder på att det finns ett behov av att öka kapaciteten i regionens högskolesystem, men det finns inga garantier om resurser som gör att vissa lärosäten imorgon kan ta emot så många studenter som man gör idag.

Den regionala efterfrågan måste i större utsträckning mötas upp av ett regionalt – inte nationellt – utbud. En förutsättning för detta innebär en långsiktig ökning av de så kallade takbeloppen alternativt att bereda plats för ytterligare ett lärosäte.

Yrkeshögskoleutbildningar i takt med tiden

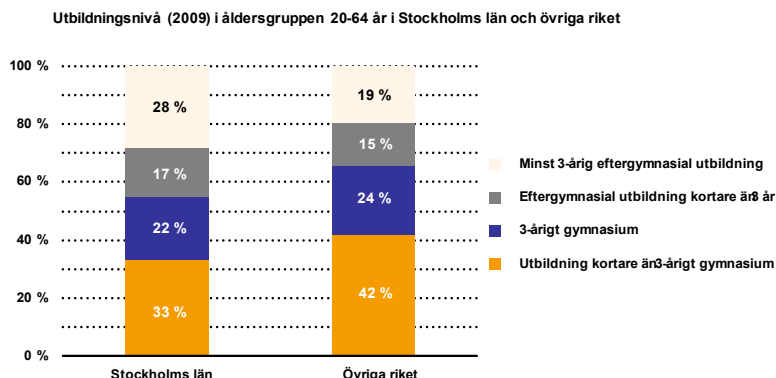
Arbetslivets krav på kompetens förnyas ständigt. Etablerade branscher och yrken förändras samtidigt som nya växer fram. Det skapar en dynamik, vilket naturligtvis är något som bör eftersträvas, men ställer också krav på ett snabbfotat utbildningssystem som fångar upp förändringarna och låter dessa i större utsträckning återspeglas i utbildningsutbudet. Annars riskerar omvandlingen att stanna av på grund av att näringslivet inte finner rätt kompetens. Här fyller yrkeshögskolan med sin mer flexibla utbildningsportfölj en viktig funktion.

I Stockholms län deltar årligen 10 000 personer i yrkeshögskoleutbildningar och i kvalificerad yrkesutbildning, vilket motsvarar cirka en fjärdedel av utbudet i riket. I Stockholms län finns ett 50-tal anordnare, varav 80 procent är privata.

Behovet av yrkesutbildade är stort och yrkeshögskoleutbildade är en efterfrågad grupp. För bristyrken, till exempel inom teknik och vård och omsorg, är det angeläget att det finns attraktiva utbildningsvägar för karriär och utveckling inom yrket. Förändrade och ökade kompetenskrav måste tillgodoses för att regionen på sikt ska klara kompetensförsörjningen.

För bristyrken (till exempel inom teknik och vård och omsorg), är det angeläget att det finns attraktiva utbildningsvägar för karriär och utveckling inom yrket.

Diagram 4. Befolkningens utbildningsnivå i Stockholms län och övriga riket. Källa: SCB/egen bearbetning

Yrkeshögskolan
kan möta
förändringarna i
näringslivet.

En kunskapsregion på sankmark

Stockholms län erbjuder en mängd olika gymnasieutbildningar av flera olika anordnare och ofta i kombination med bra pendlingsmöjligheter. Utbudet till trots är kunskapsresultaten knappast tillfredsställande.

Huvudstadsregionen har visserligen många studieinriktade elever, en klar majoritet av länets studenter har läst vid något studieinriktat gymnasieprogram (69 procent jämfört med knappt hälften i övriga riket) och fler går även vidare till högre studier jämfört med riket.

Samtidigt saknar tre av tio 20-åringar i länet gymnasiekompetens. Endast i Västmanlands och Västernorrlands län är andelen gymnasieutbildade 20-åringar lägre än i Stockholms län. Även när det

gäller behörighet till universitet och högskola hör länets 20-åringar till botten, enbart 61 procent har behörighet till högre studier. I såväl Jönköping, Halland, Jämtland och Västerbotten är motsvarande andel 69 procent. Återigen är det bara Västmanlands och Västernorrlands län som är sämre än Stockholm.

Förutom att länet generellt har sämre resultat än riket är variationerna inom länet mycket stora. Flera av Stockholms kommuner ligger rejält över respektive under riksgenomsnittet.

Insatser för att höja kunskapsnivån kan inte ske partiellt utan hela utbildningssystemet från grundskola till avancerad forskning måste lyftas. Resultaten i grund- och gymnasieskolan måste höjas.

Invandring – länets fortsatta kompetensförsörjning!

Invandringen och inflyttning från andra delar av landet är av stor betydelse för befolkningsutvecklingen och inte minst befolkningspyramiden och är därmed i förlängningen avgörande för tillväxten i regionen. Det är de regioner som förmår ta tillvara olikheter som uppvisar den starkaste dynamiken. Länet har unika förutsättningar genom den mångfald som innevånare från 189 olika födelseländer innebär.

Varje år flyttar cirka 30 000 personer till länet från annat land och cirka 35 000 personer flyttar in från andra län i Sverige. Utflyttningen till andra län är dock betydligt större än flyttningen till annat land varför invandringen genererar det största nettotillskottet. Förutom att invandringen ger länet en ökad mångkulturell styrka så ligger åldersprofilen på invandringen helt rätt i förhållande till de ålderskategorier som länet kommer att ha underskott av.

Befolkningsprognoser – i synnerhet som stora pensionsavgångar väntar runt hörnet och den demografiska kurvan pekar på att andelen äldre i befolkningen

ökar – visar att länet inte skulle klara arbetskraftsförsörjningen utan invandringen. I en globaliserad värld konkurrerar länet om arbetskraften med resten av Europa och en förutsättning att klara arbetskraftsförsörjningen inom de närmsta 10–20 åren är att vi har effektiva system för de nyanländas etablering på arbetsmarknaden.

Det är ett
samhällsekonomiskt
resursslöseri att
inte tillvarata denna
kompetens.

Nyanlända

En mindre andel (cirka 20 procent) av de nyanlända från utlandet består av flyktinginvandring inklusive deras anhöriga där förutsättningarna för etablering kan variera kraftigt. Det är fortfarande en stark koncentration av mottagandet av nyanlända flyktingar till vissa kommuner i länet. Arbetslösheten är nästan tre gånger så hög hos den utrikes födda befolkningen i länet. Även sysselsättningsgraden är lägre hos den utrikes födda befolkningen jämfört med den svenskfödda befolkningen i länet. Det är därför nödvändigt att länet bättre kan ta tillvara alla nyanländas kompetenser och färdigheter på ett effektivt sätt så att de nyinflyttade ges möjligheter till en snabb etablering i det svenska samhället. Det är inte bara en anständighetsfråga i förhållande till de personer som kommer till landet utan också ett samhällsekonomiskt resursslöseri att inte tillvarata denna kompetens.

Erfarenheterna från de senaste årens arbete med flyktingmottagning visar att enkelhet och snabbhet är av avgörande betydelse. Staten bör uppställa strikta tidsgränser för den tid myndigheter maximalt tillåts dröja med nödvändiga introduktionsinsatser.

 Enkla och snabba processer i flyktingmottagandet är en förutsättning för att nå framgång.

Svenska för yrkesutbildade (Sfx) – en snabb väg för nyanlända

Många som flyttar till Sverige har redan en utbildning från hemlandet men saknar kunskaper i det svenska språket. Att ge dessa nyanlända en ingång till utbild-

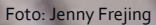
ningssystemet så att de inom sitt eget yrke snabbt ska kunna lära sig det svenska språket är rätt väg att gå för att skapa en snabb väg in till arbetsmarknaden.

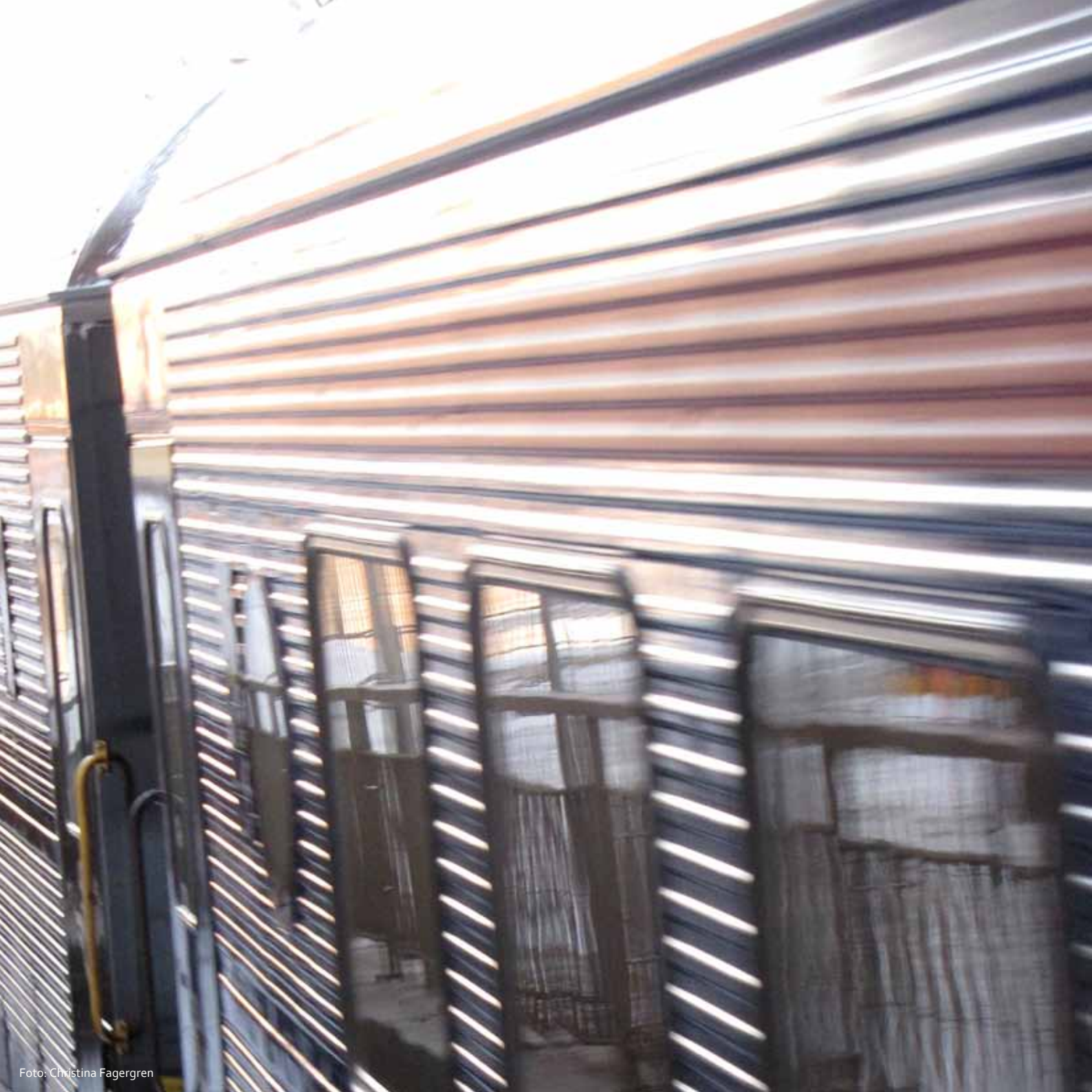
Svenska för yrkesutbildade (Sfx) är ett samlingsbegrepp för yrkesutbildningar med svenskspråkutbildning för nyanlända. Sfx är ett samarbete mellan staten, kommunerna, olika utbildningsanordnare och yrkesaktörer. Kurserna utgör en skraddarsydd väg genom systemet för att eleverna så snart som möjligt ska kunna arbeta inom sitt yrkesområde. Utbildningarna omfattar intensivkurs i svenska med fokus på yrkesspråket, orienteringskurser med nödvändig omkringkunskap för att veta hur respektive yrke fungerar i Sverige samt möjlighet att komplettera sin utbildning för svenska förhållanden på högskole- eller gymnasienivå. I möjligaste mån har Sfx också ambitionen att hitta praktikplatser till alla elever. I dagsläget finns svenska för yrkesutbildade inom åtta olika yrkesområden:

- Medicinsk personal – Sfa-medicin (Södertälje)
- Ingenjörer – Sfinx (Stockholm och Järfälla)
- Pedagoger – Sfp (Stockholm)
- Företagare – Sff (Botkyrka)
- Hantverkare – Sfh (Haninge)
- Lastbilschaufförer – Sfl (Stockholm Söderort)
- Bussförare – Sfb (Tyresö)
- Samhällsvetare – Sfej (Stockholm)

Varje år genomgår ungefär 1 000 personer en Sfx-utbildning i länet och utvärderingar har visat att de språkliga målen har uppnåtts med en avsevärt kortare studietid än en traditionell utbildning som svenska för

!

Stora investeringar klarar nuläget men inte framtiden

Under 2010 fastställdes ett historiskt finansieringsavtal som innebär att 94 miljarder kronor kommer att investeras i infrastruktur i Stockholms län fram till 2021. Hälften av pengarna bidrar staten med och hälften kommer från regionen i form av trängselskatt, avgifter, landstinget och kommunerna. Även näringslivet är med och bidrar. Ett stort antal väg-, spår- och kollektivtrafikobjekt kommer att genomföras för att möta befolkningsutvecklingen, ungefär hälften på spår och hälften på väg.

Trots de stora investeringarna kommer Stockholms-regionen att vara hårt belastad med fler flaskhalsar år 2030 än idag, både på vägar och spår. Trängseln i vägnätet beräknas att vara fem gånger större i kölängd räknat, eftersom vägtrafiken ökar betydligt snabbare (80 procent) än befolkningstillväxten (25 procent). Eftersom trängsel inte i längden kan byggas bort med väginvesteringar krävs betydande insatser för en utökad kollektivtrafik (Trafikanalys 2011:3).

Utbyggnadstakt

Det krävs dock fler åtgärder än nya vägar och spår för att hantera trängselsituationen i länet. Det handlar om att styra trafiken, både i tid och rum, samt över-

vaka trafiksystemet för att kunna hantera olyckor och andra uppkomna situationer. Men det handlar också om att erbjuda resenärerna alternativ i form av kollektivtrafiklösningar, möjlighet till att cykla genom att bygga ut cykelinfrastrukturen, finna möjligheter till att arbeta hemifrån eller på flexibla arbetstider.

Det är också av stor betydelse att arbeta strukturerat med att förbättra och trimma befintliga system, både på spår och väg. Det kan handla om att metodiskt arbeta med signalljusreglering för att till exempel prioritera busstrafik, disponera om den belagda körbanan så att ytterligare ett körfält kan inrymmas, stänga och öppna påfarter med mera. Nya signalsystem i

Regionens pulsåder
– trafiksystemet –
får inte kalka igen.

tunnelbanan kan ge fler tåg med kortare intervaller och växelbyten på stambanorna kan öka framkomlighet och pålitlighet för pendeltåg och andra tåg.

I slutändan handlar det förstås om en klok stadsbyggnadsstrategi som minimerar behovet av resor och transporter. Men vi bor i en expansiv region och vi blir fler och fler som behöver försörjas med varor, nöjen och resor. Däri ligger utmaningen!

! *Historisk investeringsvolym håller jämn takt med befolkningsökningen, men trängseln består och riskerar snarare att öka.*

Klarar Arlanda av Stockholmsregionens behov av ökad internationell tillgänglighet?

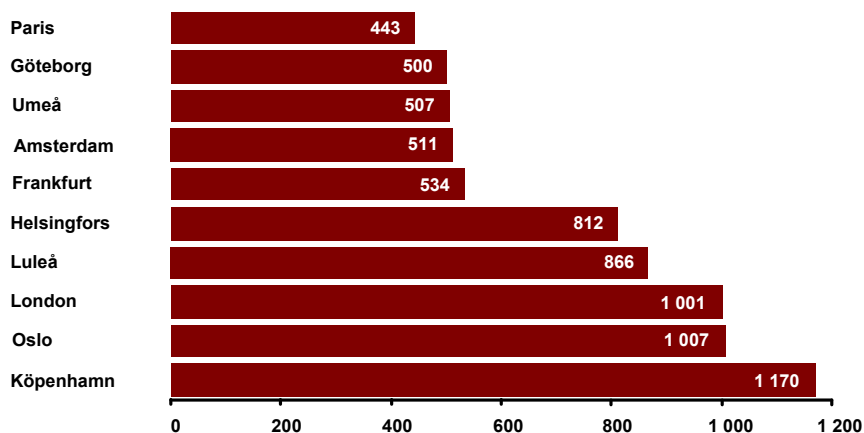
I många internationella studier klarar sig Stockholmsregionen utmärkt i konkurrensen med andra regioner i världen. Ett undantag är den internationella

tillgängligheten där bedömningen ofta är svagare än för andra regioner – inte minst de övriga nordiska huvudstadsregionerna.

Mot den bakgrunden är det glädjande att Stockholm Arlanda under årets sex första månader 2011 ökade antalet flygresenärer med 17 procent jämfört med motsvarande period förra året. Totalt passerade 9 172 894 resenärer genom flygplatsen vilket motsvarar mer än hälften av Sveriges samlade flygresenärer. Stockholm Arlandas ökning är dessutom större än de tre övriga nordiska storflygplatserna Köpenhamn, Helsingfors och Oslo. Flygplatsen spelar en betydande roll för välfärden, inte bara i Stockholmsregionen utan även i Sverige som helhet. Arlanda skapar nya arbetstillfällen, är viktigt för turismen, näringslivet, export samt kultur- och kunskapsutbyten.

Denna positiva utveckling kan samtidigt bli ett problem. Arlanda når sitt utsläppstak och akuta infrastrukturåtgärder behövs för att minska utsläppen från

Diagram 5. De tio största destinationerna från Arlanda flygplats 2010. Källa: Arlanda/Swedavia

transporter till/från flygplatsen. Planeringstrycket kommer också att vara mycket högt under de närmaste åren, vilket för övrigt är en nödvändighet om regionens utveckling inte ska stanna av. Många och alltmer komplexa frågeställningar ska behandlas som exempelvis hur Arlandas och även Brommas påverkan på omgivningen ska hanteras. Båda är viktiga för regionens utveckling men innehåller många markanvändningskonflikter.

! *Marktransporter till och från Stockholm Arlanda riskerar att begränsa den internationella tillgängligheten.*

Att ha god tillgänglighet och bra förbindelser med andra internationella regioner är inte bara av betydelse för Stockholmsregionen utan för hela riket. När det gäller flygförbindelser är Arlanda Sveriges största flygplats. Från Arlanda nås ett flertal destinationer men ofta krävs ett byte i till exempel Kastrup – som även är huvudnavet för SAS – vid interkontinentala resor. Mätt i termer av passagerare ligger sex av de tio vanligaste destinationerna i Norden.

! *Fler direktlinjer inom närområdet och fler långlinjer från Arlanda.*

Bostadsbristen ett hot mot tillväxten och välfärden

En regions attraktionskraft kan definieras som dess förmåga att locka till sig företag och människor. Genom företagen skapas en arbetsmarknad som ger förutsättningar för att människor ska vilja bosätta sig i regionen. Den viljan måste mötas av en fungerande bostadsmarknad med god och varierad tillgång på bostäder.

Stockholmsregionen har en attraktiv arbetsmarknad och många unga vuxna flyttar hit för att leva, studera och arbeta. Förutom att länet redan har en ung befolkning är den nyinflyttade stockholmarens medelålder runt 25–26 år. För dessa och alla andra invånare i regionen gäller det att hitta en acceptabel bostad. Svårigheterna med att hitta ett boende och klara av kostnaderna för det minskar ofrånkomligen regionens attraktionskraft. Exempelvis flyttar en del av de unga som flyttar in för studier och arbete ut igen när man inte har råd med en större bostad vid familjebildning, eller accepterar långa och osäkra kommunikationer. Livskvaliteten bedöms helt enkelt som bättre på annat håll.

Kraftig befolkningsökning och maklig byggtakt

De senaste årens kraftiga befolkningsökning i kombination med ett lågt bostadsbyggande har lett till bostadsbrist i hela länet. Enligt befolkningsprognosen kommer länet fortsätta att växa kraftfullt och de senaste siffrorna visar att ökningstakten är större än någonsin.

Länets aktörer står inför den stora utmaningen att bygga i den höga och jämna takt som behövs för att täcka behoven. Bostadsbristen utgör ett hinder både för dem som önskar komma in på länets bostadsmarknad och för dem med ändrade behov

som behöver byta bostad. Bristen minskar också den viktiga rörligheten på marknaden.

Nyproduktion av bostäder står för cirka 1 procent av beståndet varje år. Det är ett litet antal relativt sett, men på 20 år blir det cirka en fjärdedel av beståndet. Nyproduktionen skapar även viktiga dynamiska effekter på bostadsmarknaden i form av flyttkedjor. Länets bostadsbyggande sker med stora regionala skillnader. Förutom givna faktorer som attraktivitet, infrastrukturförsörjning och läge i regionen visar detta på en stor potential för ett ökat bostadsbyggande i många kommuner.

Den stora bristen till trots får bostadsbyggandet inte enbart ses som en kvantitetsfråga utan även som en kvalitetsfråga. Nyproduktionen kan användas som verktyg för att korrigera tidigare misstag och bör inte ytterligare förstärka de regionala skillnaderna i länet.

Varför byggs det inte mer och vilka hinder finns?

Långa handläggningstider för planer och överklaganden hos såväl kommuner, Länsstyrelsen och övre instanser samt överklaganden av detaljplaner och bygglov försenar, fördyrar och försvårar bostadsprojekt och utgör en osäkerhetsfaktor i processen. Även bristande planberedskap hos kommunerna och outnyttjade byggrätter hos byggherrarna leder till att potentiella bostäder försenas eller inte blir av.

De verktyg som kommunerna trots allt har för att öka bostadsproduktionen skulle kunna synliggöras bättre. Metoder kan förmedlas i större utsträckning och gråzoner i exempelvis exploateringsavtal och konkurrensfrågor belysas. Likaså behövs större transparens vad gäller marktilldelning och planering, vilket alla byggherrar behöver för att skapa sin produkt

En översyn av områden för riksintressen och dess påverkan på bostadsbyggandet är mycket angelägen.

 Tiden från idé till färdigt bostadsprojekt måste minst halveras och områden för riksintressen behöver ses över.

Varken hjärterum eller stjärterum

Huvudstadsregionen framhåller sig gärna som rikets ledande kunskapsregion. Men för majoriteten av dem som bjuds in att delta är det en inbjudan med armbågen.

Det finns ungefär 12 000 studentbostäder i länet idag. Förhållandet studenter och studentbostäder är därmed cirka 16 procent. Det kan jämföras med Uppsalas 43 eller Lunds 25 procent. I Stockholms län, som har en ansträngd bostadsmarknad i övrigt, kan det finnas skäl att öka förhållandet till åtminstone 30 procent, det vill säga ytterligare 10 000 studentbostäder.

Studentbostadsmarknaden är i akut behov av mer kreativa och dynamiska lösningar.

Bostadsförsörjningsansvaret vad gäller studentbostäder ligger på kommunerna men även lärosätenas tillfälliga undantag att bedriva bostadsverksamhet borde permanentas. Fler aktörer efterlyses. Likaså bör Akademiska hus ges möjlighet att tillhandahålla bostäder.

Permanent studentbostäder kan kompletteras med tillfälliga bostäder för att möta större förändringar i tillflödet av studenter både demografiskt och vid större efterfrågan på grund av till exempel konjunkturläget. Tillfälliga bostäder kan utgöras av inhyrda bostäder eller öronmärkta bostäder, olika varianter av andrahandsbostäder och inneboendelösningar

samt flyttbara modulbostäder som kan optimera markanvändning. Även beskattningen kan övervägas. Dagens fastighetsavgift slår extra hårt mot studentbostäder då varje bostadsenhet har en separat avgift.

Tillgången till studentbostäder är avgörande både för länets långsiktiga kompetensförsörjning och lärosätenas attraktivitet på den nationella och internationella marknaden.

Landsbygd och skärgård

Stockholms län är inte bara landets huvudstadsregion. Här finns också en betydande landsbygd omfattande närmare 115 000 personer. Bara Skåne och Västra Götalands län har fler landsbygdsbor. En mycket liten andel arbetar inom det direkta jordbruket, men totalt arbetar cirka 45 000 personer inom jordbruk, livsmedelsindustri och annan indirekt eller relaterad verksamhet.

Tar vi tillvara den storstadsnära landsbygdens potential?

Förutom den sedvanliga glesbygdsproblematiken i form av att kunna upprätthålla den grundläggande servicen är lantbrukets stora utmaning att klara en nödvändig generationsväxling, då omkring 55 procent av jordbruksföretagarna är äldre än 55 år och 25 procent äldre än 65. Återväxten försvåras allvarligt av de kraftigt stigande markpriserna i kölvattnet av det starka exploateringsstryck som råder i regionen. Detta gör att nyinträdet i branschen är mycket kostnadskrävande även om det på kundsidan finns ett stort intresse för miljö- och sociala frågor kopplade till mat, som närproducerat, ekologiskt och rättvisemärkt.

Underlätta nyinträdet i jordbruksbranschen.

Det finns en stor potential att utveckla det storstadsnära lantbruket och landsbygden. Utveckling av närproducerade livsmedel inklusive fisk med mervärden för lokala marknadskanaler är ett exempel. Ett livskraftigt jordbruk och ökad lokal livsmedelsproduktion är också starkt kopplat till såväl annat landsbygdsföretagande som besöksnäringen, naturturism och sportfiske, men också till flera miljömål som ett öppet odlingslandskap, minskad klimatpåverkan och ingen övergödning. Generellt råder det brist på betesdjur i länet, framförallt nöt och får, vilket är en förutsättning för att hålla kulturlandskapet öppet. Samtidigt finns

det alltför många hästar i länet som hålls i mindre rasthagar nära bostäder på landsbygden, med risk för alltför hög djurtäthet och ökat parasittryck och övergödning som följd. En större integrering mellan hästhållning och betesdrift skulle gynna attraktiviteten i landskapsbildningen och gagna den goda miljön.

! *En mer flexibel djurhållning kan göra landskapsbildningen mer attraktiv och gynna miljön.*

En svårighet med den starka befolkningstillväxten är det exploateringsstryck som finns på jordbruksmark runt tätorterna. Samtidigt är det positivt att kommunernas översiktsplaner i ökande utsträckning pekar ut jordbruket som en resurs som bidrar till att öka attraktiviteten i kommunen. En relativt sett hög utbildningsnivå, närhet till universitet och högskolor samt närhet till en kompletterande arbetsmarknad gör att det finns en stor potential för en mångfald av landsbygds- och lantbruksföretagande på landsbygden i Stockholms län.

! *Höga markpriser ett hot mot landsbygden och det öppna landskapet.*

Skärgården – många pärlor som behöver putsas

Skärgårdens unika miljö som sommartid är en turistmagnet av högsta klass och vintertid brottas med öarnas överlevnadsproblematik. Här samlas ett tvärsnitt av människor från olika åldrar och kulturer med olika intressen såsom segling, vackra naturupplevelser, havsluft och liknande. Skärgården ska under ett antal månader per år klara det moderna samhällets krav på bekvämligheter (vatten, avlopp,

livsmedel, bankaffärer, mobilt bredband o.s.v.) för att klara turistinväsningen samtidigt som skärgården ska klara den långsiktiga överlevnaden i form av skolor, livsmedelförsörjning, vård, social service och mycket annat.

Stockholms
län är Sveriges
husdjurstätaste
län.

Landsbygdsturism i centrum

Inom landsbygdsministrarnas vision om *Sverige – det nya matlandet* finns stora inslag av landsbygdsturism. När det gäller landsbygden i Stockholms län finns det en mycket stor potential att utveckla turistnäringen, med avseende på både upplevelser, boende, förtäring och handel/shopping.

Fritidsfisket är omfattande. I Stockholms län fritidsfiskar uppskattningsvis 100 000 personer per år. Fiskeuttaget inom fritidsfisket är betydligt större än den totala produktionen inom fiskerinäringen i länet, som består av knappt 40 yrkesfiskare främst i Stockholms skärgård.

! *Turism en växande näring som bättre behöver nyttja storstaden och marknadsföra sig centralt.*

Djuren – naturens väktare

Djuren på landsbygden bidrar till matproduktionen men ger också möjlighet till motion och rekreation. Djuren håller dessutom landskapet öppet och bidrar till biologisk mångfald och vackra miljöer. Djurhåll-

ningen skapar på detta sätt arbetstillfällen både i städer och på landsbygden, inom vitt skilda områden som jordbruk, livsmedelsindustri och turism.

I kölvattnet av den ökande befolkningen kommer många djur både legalt och illegalt till våra internationella kommunikationspunkter. Inte alla djurägare har tillräcklig kompetens. I Stockholm hittar man fantastisk djurhållning där kunskap och omsorg om djur, natur och miljö står i fokus. Men det finns tyvärr också ett antal miljöer där djurhållningen präglas av djurägarens problem såsom okunskap, kriminalitet, missbruk, fattigdom, utanförskap och psykiska ohälsa.

Klimatfrågan – energi till en växande region

Klimatfrågan – både begränsad klimatpåverkan och anpassning till klimatförändringar – måste drivas utifrån principen att verka för att ytterligare stärka länets position som ett av Europas mest attraktiva områden men även för att behålla handlingsfrihet för samhällsutvecklingen.

De huvudsakliga källorna till klimatpåverkande utsläpp i länet är transporter, energiproduktion och bebyggelse. Jämfört med år 1990 har energisektorn dock minskat sina utsläpp av växthusgaser med cirka 60 procent medan utsläpp från vägtrafiken fortsätter att öka i takt med den växande trafikvolymen. Med en fortsatt tillväxt i länet är minskad klimatpåverkan från trafiken den största utmaningen.

Ökad andel kollektivtrafik vore en lösning men tendensen är den motsatta, andelen minskar. Det behövs krafttag för att stärka kollektivtrafikens konkurrenskraft. Visserligen har nya bilmodeller mindre utsläpp, men effekten motverkas av att vi har råd att köpa större bilar och köra längre. Fordonens livslängd ger också en eftersläpningseffekt. Utvecklingen av vägtrafiken måste dämpas för att vi ska nå utsläppsmålen. Möjliga lösningar för varutransporter är effektivare logistik med välbelägna noder, bland

annat genom att nyttja e-tjänster för att bättre styra varuflödena. Privatesor behöver hanteras utifrån de tre funktionerna arbetsresor, inköpsresor och fritidsresande. Arbetsresor har hitintills varit i fokus. Produktion och distribution av förnyelsebara fordonsbränslen behöver byggas ut, inte minst är en betydande utbyggnad av biogasproduktionen önskvärd.

Inom nybyggnation sker mycket utvecklingsarbete för energisnålt och klimatneutralt byggande och livsstil. Ett omfattande systematiskt utvecklingsarbete sker i Stockholms nya miljöprofilområde Norra Djurgårdsstaden/Royal Seaport. Mer återstår att göra beträffande klimatpåverkan i byggskedet, men den stora utmaningen är att förbättra energieffektiviteten i det befintliga byggnadsbeståndet. En speciell och omfattande del i detta är den förestående förnyelsen av alla

Det
behövs krafttag
för att stärka
kollektivtrafikens
konkurrens-
kraft.

miljonprogramområden. Flera initiativ har tagits för att utifrån hållbarhet i bred bemärkelse koppla den miljömässiga upprustningen till frågan om sociala och ekonomiska villkor i dessa områden. Förutsättningarna för att kunna genomföra detta är dock väldigt skilda i olika delar av regionen där områden med låg attraktionskraft sannolikt kommer att ha svårt att finansiera en så pass kostnadskrävande upprustning.

! *Bostadsområden med låg attraktionskraft kommer att ha svårt att finansiera en kostnadskrävande energieffektivisering.*

Norra Djurgårdsstaden är exempel på hur miljöarbete kan gå hand i hand med näringslivsutveckling, hur kompetenta beställare kan skapa förutsättningar för företagen att utveckla nya tjänster och produkter, i detta fall inom miljöteknik. Sverige har i vissa avseenden tappat sitt försprång inom miljöteknik, men ett mindre uppmärksammat segment där vi ligger långt fram är systemtänkande inom samhällsbyggnad.

Väl utbyggd kollektivtrafik och fjärrvärme brukar framhållas som två viktiga skäl till länets jämförelsevis låga klimatpåverkande utsläpp. Fjärrvärmenäten försörjs i stor utsträckning med biobränslen och har därmed liten klimatpåverkan. Utbyggnad av fjärrvärme förutsätter relativt tät bebyggelse för att undvika dyrbara ledningsdragningar och begränsa värmeläckaget längs ledningarna. Möjligheten att bygga ut vindkraft i länet är jämförelsevis begränsad genom restriktioner nära bebyggelse och i värdefulla natur- och kulturmiljöer.

Forskning har konstaterat att vi knappast når de långsiktiga klimatmålen utan att ändra livsstil och konsumtionsmönster. Ser vi till den energi vi sammantaget konsumerar härrör cirka en tredjedel var

från transporter, boende respektive maten, en drygt tiondel från shopping. Länsbornas energianvändning är ungefär hälften av riksgenomsnittet. Siffran är dock inte helt rättvisande eftersom vi för vår konsumtion av varor och tjänster även utnyttjar klimatpåverkande resurser utanför länsgränsen. Metoder för att påverka vår konsumtion kan vara att stärka konsumenternas medvetenhet, införa miljödeklARATIONER och marknadssignaler genom tydligare och mer konsekventa miljökrav i företagens och den offentliga sektorns upphandlingar. Kollektivtrafik, cykel och gång som attraktiva reseval behöver i högre grad bli utgångspunkt i samhällsplaneringen.

En strävan i samhällsplaneringen är att förbättra tillgängligheten. Den utvidgade arbetsmarknaden medför ett ökat trafikarbete och är en utmaning för klimatarbetet. Ett väl utbyggt bredbandsnät med IT-lösningar är ett viktigt redskap för att minska trafikflödet bland annat genom distansarbete, nättjänster, e-handel och så vidare.

! *Vi behöver minska vägtrafiken, bygga energieffektivare och öka e-användningen för att nå de långsiktiga klimatmålen.*

Nordens Venedig – en framgångssaga?

Mälardrottningens skönhet och Europas första miljöhuvudstad är två starka meriter för länet, båda förknippade med vatten. De kvaliteterna kan fortsatt bidra till attraktiviteten, men regionens starka tillväxt och klimatförändringarna innebär också stora utmaningar.

Långsiktigt
reser sig frågan
hur länge vi kan
lita till Mälaren
som dricks-
vattentäkt.

Vi har vant oss att betrakta Mälaren som en ren och i det närmaste oändlig vattentäkt. Stockholmsregionens försörjning med dricksvatten från Mälaren har successivt byggts ut och når snart länets yttre delar Norrtälje och Nynäshamn. Samtidigt finns en fara i att lita till en enda dricksvattenkälla, både kortsiktigt och långsiktigt. Exempelvis skulle en olycka i den livliga fartygstrafiken på Mälaren kunna orsaka oljeutsläpp som slår ut vattenverk. Vidare har algblomning under senare år medfört oroväckande gifthalter som vattenverken har svårt att hantera. För några år sedan konstaterade länets parter att beredskapen för sådana händelser var bristfällig och att konsekvenserna snabbt kunde bli allvarliga för hela regionen.

Kortsiktigt säkras dricksvattenförsörjningen genom att skydda reservvattentäkter och bygga ut ledningskapaciteten. Långsiktigt reser sig frågan hur länge vi kan lita till Mälaren som dricksvattentäkt. Pågående och förutspådda klimatförändringar förväntas försämra vattenkvaliteten genom ökad urlakning av humusämnen från skogsmark. Havsnivåhöjningen kommer år 2100 att ha minskat den genomsnittliga höjdskillnaden mellan Mälaren och Saltsjön till 20 cm, en marginal som genom lågtryck och ostliga vindar allt oftare kommer att innebära att Saltsjön står högre än Mälaren. Konsekvenser och motåtgärder har börjat diskuteras, bland annat väldiga barriärer att stänga ute den förhöjda

Östersjön. Men det förslår bara tillfälligt. Stänger man in Mälaren kommer dess tillflöden efterhand att höja vattennivån med översvämningar som följd.

Är det långsiktigt troliga att Mälaren åter blir en vik av Östersjön? Varifrån ska regionen i så fall ta sitt dricksvatten? Det pågående, omfattande arbetet med förändrad reglering av Mälaren och ombyggnad av Slussen i Stockholm hanterar frågorna i cirka ett 100-årsperspektiv. Det berör stora värden och finansieringen är ännu oklar. Ombyggnationen tar hänsyn till ett förändrat klimat bland annat genom att öka avtappningskapaciteten och därmed minska risken för översvämning runt Mälaren.

! *Ombyggnaden av Slussen en nödvändighet som inte tål förseningar.*

Stränderna – regionens livsnerv

I ett vattenrikt län som Stockholm, med Mälaren i väster och skärgården i öster, är strandlinjen lång. Denna linje utgör mer än mötet mellan land och vatten. I denna gränszon finns speciella växt och djursamhällen av stor betydelse för omgivningen både över och under vattenytan. De flacka, tidvis översvämmade markerna runt Mälaren rymmer en serie biotoper, närmast sjön sådana som bara tål tillfällig torrläggning till endast tillfälligt dränkta markytor längre upp. Mälarens tidigt uppvärmda grunda strandvattnen är oundgängliga matförråd på våren. På motsvarande vis är skärgårdens grunda strandnära områden viktiga yngelkammare för de sviktande fiskbestånden. Många av dessa smala naturbälten kan komma att påverkas av förändringar.

Den pågående regleringen av Mälaren ska tillgodose motstridiga intressen. Sjöfarten önskar högt vattenstånd för att undvika grundstötningar. Lantbrukare, fastighetsägare och försäkringsbolag önskar lågt vattenstånd för att undvika översvämningar. Och naturvården önskar en naturlig variation. Omfattande utredningar görs för att finna en god helhetslösning i det komplicerade arbetet att fastställa en ny reglering av Mälaren. Regleringen av vattenståndet behöver också ta hänsyn till andra faktorer, såsom att undvika urlakning av näringsämnen från angränsande jordbruksmark.

Skärgårdens grunda, skyddade vikar är även lämpliga lägen för bryggor och badplatser. Då våra fritidsbåtar tenderar att bli allt större, kräver detta i sin tur större bryggor och djupare vatten. Muddringar,

kajanläggningar och bryggor förbrukar i snabb takt naturstränder, ofta de biologiskt mest värdefulla. Med nuvarande takt skulle nästan samtliga stränder i mellanskärgården vara betydligt påverkade inom femtio år.

Erosionsskador på skärgårdens stränder har visat sig vara betydande. Över hälften av de känsligaste strandtyperna i inre och mellersta delarna av skärgården har skador orsakade av fartygssvall, i första hand från skärgårdstrafiken.

! *Skydd av de värdefulla strandområdena är nödvändigt för att bevara ett rikt växt- och djurliv och ett betydelsefullt fiskbestånd.*

Stockholms vårluft skapar rubriker

När marken torkar upp efter vintern fylls Stockholms gatuluft med partiklar som dubbdäck nött fram ur gatubeläggningen under vintern. Det rör sig om mycket små partiklar, dammet är osynligt för blotta ögat. I april brukar dygnsvärdet överträdas för 35:e gången, och därmed EU:s direktiv. Partikelhalterna i Stockholmsluften har knappast minskat sedan regeringen 2004 fastställde landets två första åtgärdsprogram för att förbättra luftkvalitén, ett för partiklar (PM₁₀) och ett för kvävedioxid.

En oundgänglig åtgärd för att pressa ner partikel-mängderna under normen är att kraftigt minska andelen dubbdäck. De informationskampanjer som genomförts i regionen för att få till stånd en förändring har visat sig vara otillräckliga. Andelen dubbdäck har minskat något men mängden partiklar i vårluften är fortfarande alltför hög alltför ofta. Ett nytt förslag är att förbud mot dubbdäck ska kunna införas som bestämmelse i miljözoner.

Till skillnad från problemet med partiklar, förväntades halterna av kvävedioxid spontant avta när gamla bilar utan katalysator efterhand skrotades och försvann. Denna förväntade minskning har emellertid uteblivit, miljökvalitetsnormen överträds alltjämt. En förklaring är den ökande andelen dieselfordon. De släpper ut mindre klimatpåverkande gaser men mer

kvävedioxid, således står ett angeläget miljöintresse mot ett annat. Även ozon, som till stor del förs in från kontinenten, bidrar till höga kvävedioxidhalter.

Oavsett utsläppen av kvävedioxider framförs farhågor att vårt ökande dieselberoende inte är hållbart. Den kraftigt ökande andelen dieselmotorer, inte bara i Europa utan nu även i det traditionellt bensindominerade USA, kan förväntas orsaka brist på dieselkraft, särskilt som den även nyttjas för framställning av flygbränsle.

Det kommer allt fler signaler om hälsoproblem bland barn i form av astma, allergier och liknande. Sambanden med den nedsmutsade luften i närheten av

En
dubbfri gata
ger en friskare
trottoar.

hårt trafikerade gator måste tas på största allvar.

Nära hälften av invånarna i Stockholms län anser att luftföroreningar är ett stort problem i den offentliga miljön. En mindre andel, knappt var fjärde länsbo, ser även luftföroreningar som ett stort problem i den egna boendemiljön.

! *Ge kommunerna rätt att införa miljözoner även för lätt fordonstrafik.*

Utsläppen begränsas – men hotet består

Vattnet beskriver det kanske tydligaste kretsloppet i naturen. En människoskapad slinga är det dricksvatten vi distribuerar och som sedan förs bort, omvandlat till avloppsvatten. En av de större utmaningarna är att minska näringsämnena från de enskilda avloppen och näringsläckage från jordbruket. Sammantaget utgör näringsämnena från Mälaren och länet i övrigt en av de största belastningskällorna till Östersjön.

Stora insatser görs i länet för att minska utsläppen från de enskilda avloppen, i samverkan kommunalt och regionalt. Områden där fritidshus omvandlas till permanentboende innebär särskilda problem. Detta gäller inte minst i skärgården med brist på grundvatten, magra jordlager att infiltrera avloppen i samt långa avstånd för att ansluta till centrala ledningsnät.

Klimatförändringarna har uppenbarat nya problem även för regionens avloppsverk. Torrare vårar och somrar förväntas minska Mälarens utflöde sommartid. Det medför att utflödet från tre av de stora reningsverken, som mynnar strax utanför Djurgården, inte kommer att sköljas ut lika effektivt genom skärgården som nu. Det kan orsaka otillfredsställande vattenkvalitet åtminstone sommartid i inre skärgården. Ännu effektivare rening av avloppsvattnet, att låta

det mynna ute i yttre skärgården, stopp för fortsatt anslutning till befintliga verk och etablering av nya verk i perifera lägen, kan vara möjliga lösningar.

Insatserna för att minska den återstående och betydande källan till utsläpp av näringsämnena, jordbruket, behöver stärkas. Värdefulla bieffekter har blivit teknikutveckling för lokala kretslopp som kan ta hand om näringsämnena, främst det nödvändiga fosfor, som förväntas bli en bristvara. Andra positiva effekter är ökade naturvärden och stärkt lokalt engagemang. Samtidigt måste lösningarna medge ett fortsatt livskraftigt lantbruk, nödvändigt för att kunna bevara det värdefulla kulturlandskapet och naturvärdena i länet.

 Läckaget av näringsämnena från jordbruket och enskilda avlopp måste strypas.

Foto: Christina Faggrgren

En historisk möjlighet

Stockholms naturgivna läge ger dramaturgin. Staden anlades som Mälarens lås mot inkräktare, vid bästa vadvärdet, en omlastningsplats för varor inifrån Mälaren vid dess utflöde i Saltsjön, där vattnet utanför Södra bergens förkastningsbrant grundas upp av den korsande Stockholmsåsen, på ömse sidor om Gamla Stan. Landskapet och vattenspeglarna tillsammans med den välbevarade och väl avgränsade stenstaden, silhuetten med kyrktorn och märkesbyggnader, olika epoker av huvudstadens speciella byggnation, ofta av hög arkitektonisk kvalitet, det är sinnebild och kärnan i Stockholms attraktionskraft, både för en växande besöksnäring och för att locka arbetskraft med anspråk på boplatser. En springande fråga är hur dessa värden kan tas tillvara i samspel med nya tidens tillägg i den starkt växande regionen.

Ett samhälle
utan historia
är som en
människa utan
minne.

Ett ofta förbisett faktum är att även Stockholms omland är del av huvudstadens kulturmiljö, alltifrån stormaktstidens herresäten för maktens män till olika funktioner för huvudstadens försörjning. Staden var också länge landets största industristad. Inte minst angeläget är att ta vara på de små återstående resterna av industriepoken. De har på flera håll fördömligt omvandlats till moderna bostäder och verksamhetsområden. Genom en pietetsfull omvandling av industrimiljöer kan dessa både bli en tillgång i en växande region och bevara länets industrihistoria.

Förankring är stundom en bristvara för den moderna människan, inte minst i storstaden. Det gäller inte bara huvudstadens historia utan lika mycket att lyssna av den lokala historien vid omvandlingen av moderna förortsområden.

! *Ta vara på kulturmiljövärdena i Stockholms innerstad för att bevara stadens attraktionskraft för besökare och inflyttare.*

Foto: Christina Fagergren

Stockholms barn och unga – flest, bäst och sämst?

Stockholms stora barnkullar är en stor rikedom och ett tydligt tecken på regionens attraktionskraft. Tätheten ger regionen alldeles särskilda förhållanden, både önskvärda som mer negativa, samt unika förutsättningar för att bemöta dessa. Här finns möjligheter som saknas i övriga riket – men finns den medvetenheten och förvaltas dessa på bästa sätt?

Huvudstadsregionen erbjuder en bredd och närhet avseende omsorg, utbildning, boende och hälsa. Utbudet är ofta rikt och varierat, men tyvärr inte tillräckligt. I en barntät region med ständigt stora grupper och köer finns en större risk att drunkna i mängden. Problem uppmärksammas inte och om de gör det är det ibland ont om personal och långa väntetider för åtgärder.

Barnomsorg

Stockholm är inte bara rikets mest tätbefolkade län, det står än mer i särklass vad gäller antalet barn. I hela riket finns 551 000 barn i åldern 1–5 år varav en fjärdedel (138 000) bor i Stockholms län. En majoritet av dessa, 83 procent, är även inskrivna i förskolan.

Totalt finns i länet 7 200 förskoleavdelningar, närmast efterföljande län är Västra Götaland med 4 200. En av barnomsorgens eviga frågor är gruppstorleken. Även

om antalet barn per avdelning varierar mycket, både mellan kommuner och enskilda verksamheter, ligger länet sammantaget ganska bra till. I genomsnitt finns 16,1 barn per avdelning i Stockholm vilket kan jämföras med rikssnittet på 16,9. Endast Jämtlands och Västmanlands län har en lägre andel.

Vid sidan av gruppstorleken är personaltätheten central. I länet går det i genomsnitt 5,2 barn per årsarbetare, vilket är något lägre och bättre än rikets 5,4. Men skillnaderna mellan olika verksamheter är mycket stor. En annan viktig aspekt är i vilken utsträckning den anställda personalen faktiskt är på plats och hur lätt den ersätts vid sjukdom, föräldraledighet, vidareutbildning med mera. Förskolans kraftiga expansion i länet kan ha bidragit till att personalens utbildningsnivå inte hängt med. Endast 39 procent av förskolepersonalen i Stockholm har en pedagogisk högskoleutbildning. Motsvarande andel varierar mellan 55 och 72 procent i övriga län.

Plats i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg ska enligt skollagen erbjudas "utan oskäligt dröjsmål", det vill säga normalt inom tre till fyra månader efter det att vårdnadshavaren anmält behov av plats. Plats ska erbjudas så nära barnets hem som möjligt och skälig hänsyn ska tas till föräldrarnas önskemål. De stora barnkullarna i Stockholm har satt kommunerna under hård press att ständigt få fram nya förskoleplatser och några har även kritiserats av Skolverket för att inte klara platsgarantin.

Till länets 120 000 förskolebarn hör än fler yrkesverksamma föräldrar. En trygg, stimulerande och behovsanpassad förskoleverksamhet gör länet mer attraktivt för såväl barn, föräldrar, arbetstagare och arbetsgivare.

Grundskolan – brokig elevsammansättning och brokiga resultat

Mer än var femte elev som gick ut grundskolan våren 2010 gjorde det i Stockholms län. Den stora andelen till trots är stockholmseleverna allt annat än genomsnittliga. Fristående skolor, utländsk bakgrund, föräldrar med låg utbildningsnivå och föräldrar med hög utbildningsnivå är alla faktorer som är överrepresenterade i länet i förhållande till övriga Sverige. Så väl de bäst presterande eleverna som de sämst presterande finns, ojämnt fördelade, i länet.

Stockholms län har bättre resultat än riket vad gäller det genomsnittliga meritvärdet och andelen behöriga till gymnasieskolan. Länet har även högre andelar elever som går ut grundskolan med betyg i alla 16 ämnen samt bättre resultat på de nationella ämnesproven. Men det är genomsnittet. Stockholms län kännetecknas dessvärre också av stora skillna-

der mellan olika kommuner och elevgrupper. Givet ambitionen att vara en kunskapsregion är det inte acceptabelt att var tionde elev som lämnar grundskolan saknar gymnasiebehörighet och att var femte flicka och var fjärde pojke saknar betyg i alla 16 ämnen. I reda antal motsvarar detta 2 600 stockholmselever utan behörighet och 5 400 utan fullständiga betyg.

Grundskolan lägger grunden för framtida utbildning och spetskompetens, både för den enskilda individen och för samhället. Det är inget som får slarvas bort.

Hälsa på ojämlika villkor

Såväl den fysiska som den psykiska hälsan är ojämnt fördelad i samhället i allmänhet och i storstadsregionerna i synnerhet. Både nationella data som regionala undersökningar visar att flickor mår sämre än pojkar. Färre flickor än pojkar skattar sin hälsa högt och fler flickor besvärar av ångslan, oro eller ångest, tycker att de inte duger någonting till och har ofta huvudvärk, ont i magen och svårt att sova. Allra sämst mår flickor i storstäder medan motsvarande skillnad avseende boenderegion inte finns bland pojkarna. Vidare är personer med hbt-identitet överrepresenterade i statistiken över unga med dåligt hälsotillstånd och nedsatt psykiskt välbefinnande.

Drogvanor bland Stockholms ungdomar

Ingenstans i Sverige finns så hög erfarenhet av narkotika som i Stockholmsregionen. I hela länet har var fjärde pojke och var femte flicka i gymnasiet någon gång använt narkotika, motsvarande andelar i riket är runt 20 respektive 15 procent.

När det gäller alkoholkonsumtion dricker stockholm-sungdomarna ungefär lika mycket alkohol som andra ungdomar. Samtidigt har allt fler av såväl Sveriges som Stockholms 15-åringar under senaste åren valt att helt avstå från alkohol. Tobaksanvändningen är däremot något lägre i Stockholms län jämfört med riket som helhet, trots att tillgängligheten till såväl tobak som alkohol och narkotika är hög i länet.

I Stockholms innerstad har fyra av tio pojkar på gymnasiet någon gång använt narkotika och i hela länet har var fjärde pojke och var femte flicka använt narkotika.

Regeringens övergripande mål är "Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skadeverkningar av alkohol och med ett minskat tobaksbruk". I Stockholms län har vi lång väg kvar för att nå det målet. Regelbunden tobaksanvändning, omfattande berusningsdrickande och användning av narkotika är riskfaktorer för ungas hälsa och kan begränsa deras framtidsmöjligheter. De som använder narkotika har i stor utsträckning också ett omfattande alkohol- och tobaksbruk. Det förebyggande arbetet behöver fortsätta utvecklas och anpassas efter risk- och skyddsfaktorer utifrån regionala och lokala förutsättningar.

Huvudstadsregionen utmärks både av anonymitet och en hög tillgänglighet till alkohol, narkotika, dopning och tobak. Att minska barns och ungas tillgång och exponering för dessa är ett långsiktigt arbete som inte får tappa fart.

Unga drabbas hårdast av bostadsbristen

Unga är den grupp som flest kommuner bedömer har svårt på bostadsmarknaden och det råder brist på bostäder för ungdomar i nästan samtliga av länets kommuner. Tyvärr tyder det mesta på att en redan svår situation kommer att bli ännu värre.

Under de närmaste åren kommer antalet unga som ska flytta hemifrån att öka markant och dessutom utgör unga en stor andel av dem som flyttar in till länet. Förutom att det råder en generell bostadsbrist i hela länet är bristen allra störst på små lägenheter, såväl hyresrätter som bostadsrätter. Bristen på bostäder gör det särskilt svårt för nya att etablera sig på bostadsmarknaden. Unga är ingen homogen grupp men har vissa egenskaper gemensamt: lägre betalningsförmåga, få eller inga referenser bakåt, osäkra anställningsvillkor, lite eller inget sparat kapital, svårigheter att få bostadslån samt färre kontakter och mindre know-how.

Arbetsmarknaden för unga består i större utsträckning av tillfälliga anställningar och timanställning eller så kallade behovsanställningar samtidigt som många hyresvärdar och bolånegivare kräver en fast anställning. Den bristande rörligheten i det befintliga beståndet är ytterligare en omständighet som försvårar för utomstående att ta sig in på bostads-

marknaden. Dagens beskattning leder till en väsentligt minskad rörlighet.

För att minska svårigheterna med, eller åtminstone hindra en fortsatt försämring av, ungas möjligheter att bo i länet behövs åtgärder på flera fronter. Bland flera förslag märks att öppna upp för kreativa lösningar som att skapa tillfälliga bygglov för bostäder på tillfällig plats samt att skapa incitament för att bygga små billiga hyresrätter. Såväl andrahands- som inneboendemarknaden är ett viktigt komplement och väntas öka som följd av skattelättnader, men den rättssäkerhet och trygghet som många unga efterfrågar måste också följas upp. Andra förslag går ut på att sprida information om de lösningar som finns eller kan skapas i kommuner och hos hyresvärdar: öronmärkning av vissa bostäder för unga, kompiskontrakt, hyresgarantier, nyproduktion riktad till unga med mera.

Huvudstadsregionen har en enorm attraktionskraft på unga och kombinerar egen-skaperna att vara landets i särklass barn- och ungdomstätaste med att erbjuda landets i särklass sämsta möjligheter till bosättning.

Ett tryggt län – men under ytan

Stockholmskommunen Salem är den tryggaste och säkraste kommunen i riket. Salem har minst antal anmälda bränder samt få anmälda stölder och tillgreppsbrott. Förorts- och landsbygdskommuner samt kommuner med en liten befolkning tillhör de tryggaste och säkraste, men Stockholms kommun har förbättrats mest under de senaste tre åren.

Tusentals
flickor och pojkar
mellan 13–19 år i
Stockholms län upp-
ger även att de lever
med våld eller hot i
hederns namn.

Kommunerna arbetar för att trygga människors liv, säkerhet och hälsa. I en jämförelse mellan alla 290 kommuners trygghets- och säkerhetsarbete samt deras förmåga att hantera olyckor och kriser placerar sig de fyra Stockholmskommunerna Salem, Nykvarn, Danderyd och Vaxholm bland de 20 bästa.

Kommunerna har värderats genom en sammanvägning av antal personskador (sjukhusvårdade till följd av olycksfall), bränder med egendomsskada (utvecklade bränder i byggnad), anmälda våldsbrott samt stölder och tillgrepp per 1000 invånare. Övriga kommuner i Stockholms län är utspridda i rangordningen. Flertalet av kommunerna står sig väl i jämförelsen med 17 av länets 26 kommuner i den bästa tredjedelen.

Rikets tryggaste och säkraste kommuner 2010

1. Salem	11. Vellinge
2. Håbo	12. Tjörn
3. Ökerö	13. Danderyd
4. Lomma	14. Söderköping
5. Nykvarn	15. Staffanstorps
6. Hammarö	16. Orust
7. Knivsta	17. Götene
8. Mörbylånga	18. Pajala
9. Åtvidaberg	19. Vaxholm
10. Bollebygd	20. Svedala

Källa: MSB/SKL

Stockholms län är tryggt och säkert men olyckor sker och brott begås trots allt. Våld i nära relationer samt idrottsvåld är ett par viktiga områden i regionen som behöver lyftas fram.

Våld i nära relation

Andelen polisanmälda våldsbrott mot kvinnor är högre i länet än i riket. Mörkertalet är stort men uppskattningsvis är det bara var fjärde våldsutsatt kvinna som anmäler brottet. För kvinnor under 18 år beräknas mörkertalet vara ännu större. Tusentals flickor och pojkar mellan 13 och 19 år uppger även att de lever med våld eller hot i hederns namn.

Våld i nära relation är ett omfattande samhällsproblem som ofta bidrar till psykisk ohälsa för både de som upplevt våldet och de som utövar våldet. Särskilt alarmerande är att barn som bevittnar våld inte får det stöd de är i behov av.

En förutsättning för att minska mörkertalen är att personer som söker stöd inom socialtjänsten blir väl bemötta och får det stöd och den hjälp de behöver. Det kan bidra till att de utsatta känner sig trygga och vågar polisanmäla hot och våldsbrott och hålla fast vid en genomförd polisanmälan.

! Barn som upplevt familjevåld löper förhöjd risk att bli förövare eller utsatta i vuxen ålder.

Våld och brott i samband med fotboll och ishockey

Förutom våld i samband med fotbolls- och ishockeymatcher – inne på arenan, utanför arenan samt i samband med transporter till och från arenan – förekommer våld mellan olika grupperingar från

idrottsklubbarna utan direkt samband med matcher. Det sistnämnda våldet är inte bara ett stort problem för idrotten utan också för samhället. Det idrottsrelaterade våldet innebär höga samhällskostnader för polisinsatser och skadegörelse och stora kostnader och negativ publicitet både för samhället och för idrottsklubbarna.

Ett särskilt problem är de så kallade "huliganerna". Huliganer är inte ett entydigt begrepp men kan sägas vara personer som gemensamt skapar oordning eller söker, vanligen våldsamma, konflikter i samband med matcher och/eller vid helt andra tidpunkter och platser. Huliganerna är inte en homogen grupp utan innefattar hela skalan från starkt kriminella till väl-npassade personer. Idrottsklubbarna är inte intresserade av detta "stöd".

Stockholms län tar krafttag mot våld och brott inom fotboll och ishockey. Ett tjugotal aktörer har därför tecknat en gemensam överenskommelse om hur samverkan ska ske och varje part ansvarar också för att vidta ett antal åtgärder.

! Våld och brott inom fotboll och ishockey är ett stort problem och kostar såväl samhället som idrottsklubbarna mycket pengar.

Stockholms län är också ett kärnkraftslän

Den 11 mars 2011 inträffade en kraftig jordbävning utanför Japans östkust. Jordbävningen och den tsunami som följde i dess spår medförde mänskliga tragedier och stora samhällskonsekvenser. Jordbävningen orsakade bland annat allvarliga kärntekniska olyckor i kärnkraftverk i närheten av jordbävningens epicentrum.

Händelsen i Japan pekar på vikten av att det finns en god förmåga att hantera konsekvenser av en kärnkraftsolycka i en huvudstadsregion nära det olycksdrabbade området. Kärnkraftverket i Forsmark ligger i Uppsala län och cirka 30 km från de norra delarna av Stockholms län och cirka 145 km från huvudstaden. Huvudstadsregionen rymmer såväl internationella som nationella knutpunkter och är ett politiskt och ekonomiskt centrum. Här finns huvudstaden med regering och riksdag. Länet är även rikets mest tätbefolkade med en femtedel av rikets befolkning på två procent av dess yta. En kärnteknisk olycka vid kärnkraftverket i Forsmark kan därför få omfattande konsekvenser även för huvudstadsregionen.

I län med kärnkraftverk finns större krav på planering än i övriga län. Uppsala län är ett sådant kärnkraftslän, medan Stockholms län, trots närheten till Forsmark, inte är skyldiga att planera för exempelvis utrymning eller omflyttning.

Initiativet att se över möjligheterna till fördjupad samverkan och samordning mellan länen kring kärnkraftsberedskapen är därför välkommet. Erfarenheter från den nationella krishanteringsövningen SAMÖ-KKÖ 2011 visar också på behovet av ett sådant samarbete. För en mer sammanhållen planering vid utsläpp från kärnteknisk anläggning skulle även en översyn av lagstiftningen vara ändamålsenlig bland annat om Stockholms län ska betraktas som ett kärnkraftslän.

! *De samlade formella kraven på beredskap, räddningstjänst och sanering vid utsläpp från kärnteknisk anläggning behöver ses över.*

En kärnteknisk olycka vid kärnkraftverket i Forsmark kan få omfattande konsekvenser för huvudstadsregionen.

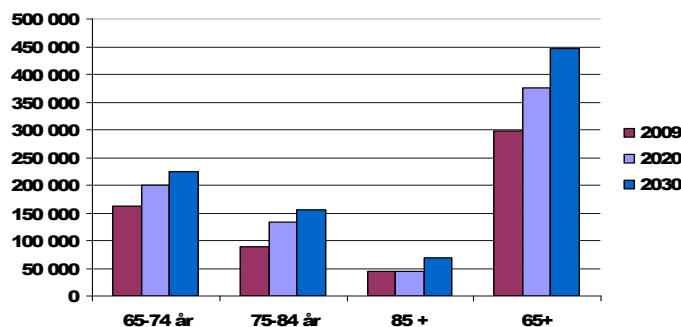
Äldreomsorgen – en växande bransch utan utförare

I ett nationellt perspektiv har Stockholms län en ung befolkning. Av länets dryga två miljoner invånare är endast 300 000 personer 65 år eller äldre. Detta är dock en bild av dagsläget och inte en bild av framtiden, år 2030 förväntas antalet äldre i länet ha ökat med 150 000 personer. De äldres andel av länets befolkning ökar därmed från 15 till 18 procent samtidigt som de i yrkesverksam ålder minskar från 62 till 60 procent.

I ett första skede, fram till 2020, sker ökningen nästan uteslutande i den jämförelsevis mindre vårdkrävande gruppen 65-85 åringar. Men runt år 2020 står länet inför en brytpunkt. Efter att ha varit huvudsakligen oförändrad under tio år börjar även gruppen om 85 år och äldre att växa, först med 1 000 och senare med 4 000 per år. Under loppet av ett decennium väntas gruppen att öka från 43 000 till 68 000 personer, ackompanjerat av en kraftigt stigande efterfrågan på vård och omsorg. Trycket kommer att öka på insatser som bostadsanpassning, trygghetslarm, hemsänd mat, dagverksamhet, tillfälliga boenden, färdtjänst, hemtjänst, särskilda boenden med personal dygnet runt samt vård på både sjukhus och vårdcentraler.

Särskilt boende och hemtjänst är mest vanligt bland de allra äldsta. Om andelarna med särskilt boende är oförändrade väntas antalet att öka från dagens 17 000 i länet till 27 000 personer år 2030. Motsvarande beräkning för hemtjänsten ger en ökning från 28 000 till 44 000 personer. Framtidsprognoser brukar vara mer eller mindre tillförlitliga men att länet kommer att få allt fler äldre och att detta kommer att kosta är obestridligt. Äldreomsorgens framtida finansiering har varit föremål för både debatt och förtegenhet men oavsett offentlig eller privat finansiering så måste det finnas personal.

Diagram 6: Befolkningsprognos för äldre i Stockholms län, antal personer fördelade efter ålder 2009, 2020, 2030.

Allt färre yrkesverksamma ska försörja allt fler äldre parallellt med att ett kraftigt ökat behov av vård och omsorg måste tillgodoses.

Existens och kompetens – vem ska göra jobbet?

Personalen är den viktigaste resursen inom äldreomsorgen. Äldreomsorgen är till sin natur personalintensiv och arbetet handlar i stor utsträckning om personlig omvårdnad där möjligheterna till effektivisering är begränsade. Tillgång till personal är och förblir därmed sektorns centrala fråga. Personaltäthet i äldreomsorgen är knappast en av länets paradgrenar även om det finns stora skillnader mellan olika kommuner och verksamheter. Jämfört med riksgenomsnittet har länet en lägre personaltäthet i både hemtjänst och äldreboenden.

Men personal ska inte bara finnas, en god omsorgs-verksamhet präglas även av utbildning och kontinuitet. Även här placerar sig Stockholms län på den sämre halvan då jämförelsevis låga andelar av personalen har yrkesförberedande utbildning eller eftergymnasial utbildning om minst två år. Relativt

riket kännetecknas även en majoritet av länets kommuner av en större rörlighet i personalstyrkan med konsekvens att de äldre har sämre möjligheter att fortlöpande få träffa samma personal.

Stockholm har med sin förhållandevis unga befolkning potential för att utbilda i alla fall en del av personalbehovet. Vårdutbildningarna lyckas dock inte locka studenter i någon större utsträckning. Av de 18 500 elever som slutförde gymnasieskolan i Stockholms län 2009 var knappt 300 från något omvårdnadsprogram. Intresset tycks även lägre i länet jämfört med riket, andelen avgångselever från omvårdnadsprogrammet ligger runt en procent jämfört med tre procent i riket.

Utbildningsinsatser behövs för den befintliga personalen. Omkring en tredjedel av dagens personalstyrka saknar formell omvårdnadsutbildning och bland de nyrekryterade är andelen än högre. Detta kan jämföras med förskolan där ungefär fem pro-

cent saknar utbildning. Samtidigt anordnar kommunerna ofta egna lokala eller regionala utbildningar för personalen inom äldreomsorgen, dessa utbildningar syns inte i ovanstående uppgifter.

Ett annat alternativ för att möta den väntade arbetskraftsbristen är att förmå personal att flytta till länet, antingen från övriga riket eller från utlandet. När det gäller övriga riket måste Stockholms län konkurrera både med ett högre kostnadsläge och med det faktum att personalbehovet är än större utanför länet. När det gäller utlandet konkurrerar länet även med det övriga Europa. I den mån personal hämtas utanför landet behövs inte bara vårdutbildning utan även goda kunskaper i svenska språket.

! *Hur länet ska lyckas attrahera omsorgspersonal, både geografiskt och yrkesmässigt, är en framtida ödesfråga.*

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Hantverkargatan 29

Box 22 067

104 22 Stockholm

Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)

www.lansstyrelsen.se/stockholm